

Komşu mu Misafir mi? : Suriyeliler ve Yabancılık Üzerine
Neighbour or Guest: On the Syrians and Foreignness

Şehnaz Fındık^a

^a Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ve Bölgesel Çalışmalar ABD, Yüksek Lisans Öğrencisi, E-Posta: shnzfndk@gmail.com

Yanı Başındaki Yabancı Suriyeliler ile Yerli Halkın Karşılaşmaları

Bilge Deniz Çatak

İstanbul, Ağustos 2020, Siyasal Kitabevi, 192 Sayfa.

“Mülteci olmak, beklenmeyen büyük olaylar yüzünden yön değiştiren yaşamı, mecburiyetler doğrultusunda yeniden düzenlemek zorunda kalmaktır” (s.31)

Türkiye 2011 yılında yaşanan Suriye krizi sonrası pek çok Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapmak durumunda kalmıştır. Yaşanan bu durumu anlamlandırmak ve karşılaşılan problemleri çözmeye yönelik birçok çalışma yapılmıştır. İncelenen bu eser de gerçekleştirdiği saha çalışması ile farklı bir bakış açısı ortaya koymaktadır. Eser, Bilge Deniz Çatak'ın 2018 yılında tamamlanan doktora tezinin yeniden düzenlenmiş ve kitaplaştırılmış halidir. Çatak'ın çalışması bu anlamda hem Suriyeli göçmenlerin hem de yerli halkın karşılaştırmalı bir analizi olduğundan çağdaşları arasında dikkat çekmektedir. Türkiye'nin Mersin ilinde yaptığı saha çalışmasında Çatak, Suriyeliler ve yerel halkın birbirlerine karşı duygu, düşünce ve tavırlarını sosyolojik kavram ve kuramlar çerçevesinde incelemiştir. Bu bağlamda Çatak, kuramsal olarak Bauman'ın hakkında karar verilemediğinden endişe yaratan ve alışılmışın dışında kabul edildiği için “öteki” olarak tanımlanan “yabancılık” çözümlemesinden yararlanmıştır. Çözümlemelere ilişkin yapılan mülakatlar ile kitabın problematik yaklaşımla ele aldığı sorulara cevap aranmıştır. Bu kitapta genel olarak göç eden “Suriyeliler” için sosyolojik bir tanımlana olan “mülteciler” ifadesi kullanılmıştır. Kitapta göç ve mültecilik, temas noktalarında gelişen ilişkiler, yabancının tanımlanması, dedikodular-rivayetler ve birlikte yaşamının imkânı gibi başlıklar ile her bir konunun tarihsel ve kuramsal çerçevesi üzerinden geniş analizler sunulmaktadır. Konuları altı başlıkta sunan kitap belirli sorular sorarak ve bunlara verilen cevapları inceleyerek ilerlemektedir.

Kitabın ilk kısmında sahada karşılaşılan durumlar ve Suriye savaşına dair bilgiler verilmektedir. Yazar, Bauman'ın “modern dünyada anlayış ve empati alanının daraldığı için öteki olana merhamet sorumluluğunu almak istemediği” çıkarımı ile “trajediyi sahiplenmeme” gerçeğine vurgu yapmaktadır. “Ev kiralarını artıran” mültecilere üzülen ancak sorumluluk almak noktasında çekinen yerli halkın korkuları yersiz değildir. Zira yerli halktan katılımcılarda “bu misafirperverlik karşılıklı olmayabilirdi” düşüncesi açıkça fark edilmektedir. Bu noktada merhamet, iltica ve savaş mağdurluğu ile başlayan yardımlaşma süreci etkisini kademeli olarak yitirecektir.

Kitabın ikinci kısmında göç ve mültecilik üzerine verilen kavramsal ve kuramsal çözümlemeler farklı açılardan mülakatlarla desteklenmiş ve bu da kitabın güçlü yönlerinden birini teşkil etmiştir. Böylelikle söz konusu kavram ve kuramlarda izah edilen tezler ya desteklenmiş ya da kısmen onaylanmıştır. Suriye savaşına sebep olan faktörlerin “aidiyet” ve “kimlik” üzerinden göç etmeye zorlayıcı sebeplerle ilişkisi ortaya konulmuştur. Buna göre Suriyeliler, güvenli ve disiplinli buldukları Türkiye'de kendileri için yeni bir sığınak edinmiştir. Göç yollarının zorluğu ve maddi sorunlar sebebiyle göç edemeyenler Suriye topraklarında yaşamaya devam etmek zorunda kalmıştır. Bu ise göç edilen Mersin ilindeki yerel halkın “kalıp savaşanlar gerçek vatansever ancak siz vatan hainisiniz” söylemlerine zemin hazırlamıştır. (s.47) Zira yerli halk için göç etmek bir

çeşit “savaşmaktan kaçmak” anlamına gelmektedir. Yerli halkın “Biz olsaydık gelmezdik, vatanımızı savunurduk” söylemi çerçevesinde vatan hainliği, gerçek Suriyelilik-sahte Suriyelilik ve vatanseverlik kavramlarının kültürel, sosyolojik ve duygusal karşılığı ortaya konulmuştur.

Kitabın üçüncü kısmında Elias ve Scotson’un “Yerleşikler ve Dışarıklar Teorisi” ile göç şartlarında karşılaşan iki farklı toplumun tehdit algıları saptanmaya çalışılmıştır. Yeni gelen “yabancı”ya yer açma zorunluluğu ile yerel olanın kendine yer bulma ihtiyacını Mersin’deki Suriyeli-Yerleşik halk ilişkisi üzerinden incelemiştir. Çünkü Türkiye’de 2014 yılında geçici koruma statüsü verilen “Suriyeliler” iş piyasasına dahil olmaya başlamıştır. Buna göre yerli halk için sonradan gelen bu “yabancı” potansiyel bir paydaş durumundadır. Sınırlı olan kaynaklara ortak olan bu yeni ve “yabancı” ortak, yerliler için bir tehdit arz eder. Bu anlamda yazar, bu karşılaşmanın gündelik yaşamdaki ekonomik ilişkilerine dikkat çekmektedir. Kitapta “bugün gelen ve yarın gitmeyen yabancı” (Simmel), damgalama (Goffman), Günah keçisi (Girard) ve “temas noktası” (Pratt) kavramları ile Schütz’ün “yeni bir gruba yaklaşıma çalışan kişinin gözünden yaptığı yabancılık” çözümlerinden yararlanan Çatak, bu bağlamda mülakat yaptığı katılımcılara sorduğu sorular ekseninde tanımlanmış problemlere detaylıca değinir.

Çatak kitabın dördüncü kısmında, göç edenlerin yerlilerle kaynaşmasına engel olan farklılıklarını sorgulayıp bu farklılıkları katılımcıların tecrübeleri ile destekler. Bu tecrübelerin yerli halk üzerindeki duygusal etkilerini irdeler. Bu noktada sorduğu “Komşu ülke nedir?” ve “İki halkın birbirleri hakkındaki düşünceleri nelerdir?” sorularına gündelik yaşamda birbirleriyle karşılaşan mültecilerden ve yerli halktan kişilerin perspektifinden yaklaşır. Bunu yaparken farklı yaş, cinsiyet, eğitim durumu ve meslek özellikleri olan mülteci ve yerli halk mensubunu bir arada kullanır. Böylelikle göç kavramının “göç eden” yahut “sığınan” ile “ev sahibi olan” yahut “yerli olan”ın penceresinden ne anlama geldiğini gözlemler. Bu gözlemleri aktarırken tarihsel bağları, benzerlikleri ve fedakârlık kavramlarını yapıcı bir unsur olarak kullanır. Nitekim Suriyelilerin iç savaş öncesinde medya ve turizm kanalıyla tanıdıkları komşu Türkiye, artık sığındıkları ve bir parçası oldukları bir “ev” olmuştur. Uyum ve sosyal entegrasyon, dil, kültür ve alışkanlıkların engeline takılan kaynaşma ve sosyalleşme sürecini, Schütz’ün dil faktörüne vurgu yaparak gruplar arası ilişkilerin olmazsa olmazı olarak görür.

Beşinci kısma gelindiğinde kitap, heterojen bir grubun gündelik yaşam pratiklerini mekânsal ve zamansal bağlamda işlemiştir. Önyargı ve yabancılık kavramları ile irdelediği “bir kişi sırf Suriyeli olduğu için herhangi bir suçun doğrudan zanlısı olabilir mi?” ve “Suçlu olduğu takdirde tüm Suriyeliler kötü muameleye maruz kalabilir mi?” sorularını sorar. Mersin’de yaşanan “gürültü yapmayın cinayeti” örneği ile yabancı olanın suçlanmasının kolaylığını gözler önüne serer. (s.155-156) Mersin’deki yerel halkın temas ve kaynaşma korkusunun ardında yatan algısal söylem, önyargı ve dedikodu faktörlerinin muhtevasına yönelik sorgulamalar yapar. Suriyeli kadınlar ve Suriyeli erkekler diye iki farklı şema tasarlayan yazarın, bu şemaları yerli halkın cevaplarına binaen oluşturduğu dikkat çeker. Suriyeli kadınlar yerel halkın gözünde evlilik, kişisel bakım ve çalışma hayatına katılım yönüyle “sorunlu” fikirlere sahiptir. Kumalık, çokeşlilik ve özgürlük gibi konularda yerel halkın olumsuz eleştirilerinin hedefi halindedir. Suriyeli erkekler ise kültürsüz, hoyrat ve keyfine düşkündür. Yapılan mülakatlarda bu hususlar çoğunluğun verdiği cevaplarda kavramsal olarak da göze çarpmaktadır. Yazar bunlara sorgulayıcı yaklaşarak söz konusu cevapları sosyolojik tabanda incelemiştir. Ancak bu noktada yazarın sorduğu soruların katılımcıların cevaplarına yön verip vermediği eleştirisi yapılabilir. Zira

yazar göç edilen yerde yaşayan yerel halkın farklılıkları anlamlandırmadaki zorluklarına değinirken ilgili zorluklarla ilgili spesifik alanlara dair cevaplar aramaktadır.

Kitap altıncı ve son kısmında mültecilerle birlikte yaşamının imkânını “yaratılan farklılıklar” üzerinden bir önyargıya kurban gitmesi yönüyle sorgulamaktadır. Buna göre simasından, kokusundan ve giyiminden dahi yabancı olduğunu anladığımız bu insanlarla birlikte var olmanın yolları önyargı, dedikodu ve mitlerin olmadığı bir yerde aranmalıdır. Burada Kristeva’nın “yabancıyla birlikte yaşamak mümkün mü?” sorusuna ekonomik ve politik sorunlarla gündem edilen “yabancı”nın gözünden bakılır. Yabancıyı asimile etme ve kullanışlı hale getirmenin öncül ve ardıllarından bahsedilir. Empatiye dayalı sorularla desteklenen yaklaşıma yerel halk “Biz Suriyeliler’in yerinde olsaydık geldiğimiz yerin kurallarına uyar ve sıkı çalışırdık” demiş ve bu anlamda yazarın bir diğer çözüm arayışı gerçekleşmiştir. (s.166) Goffman’ın “damgalı birey”inde olduğu gibi denileni yapan yabancılar toplumunda birlikte yaşamaya elverişlidir. Shütz ise yabancıyı geldiği yerin tarihsel geleneğini paylaşmadığı için kültürel örüntüye dahil etmez. Yazar, yerli katılımcıların “yabancıları içimize alıp yüz göz olmayalım” ifadelerini buraya yormaktadır.

Çatak’ın eser boyunca önemli yazarlardan ve teorisyenlerden yaptığı alıntılar ile konu daha anlaşılır hale gelmiştir. Kitap, sahadan aldığı mikro ölçekteki bulgularla Türkiye’nin genelinde oluşan algı ve söylemlerin analizine zemin hazırlamaktadır. Böylelikle kitabın başlığı ile saha incelemesinin bulguları birleştiğinde çalışmanın amacına uygun bir şekilde sonuçlandığı görülmektedir. Yerli halkın suç, ekonomik istikrar, komşuluk, eğitim ve milliyetçilik gibi konularda “öteki”ye yönelik algısı ile “Suriyeli”ye yönelik algısına ayrı ayrı değinen kitap, yazılış amacına uygunluk sergilemektedir. Kitabın çağdaşı olan çalışmalardan ayrıştığı noktanın bu olduğunu söylemek mümkündür. Yazarın alt başlıklarda mülakatlardan öne çıkan cümlelerle okurun dikkatini çekmek ve karşılaşılan durumun bireyler üzerindeki duygu durumsal etkisini gözler önüne sermeyi amaçladığı görülmektedir. Ancak, “Artık her trafik ışığında Suriyeli bir dilenci” şeklinde verilen alt başlık her ne kadar okurun dikkatini çekiyor olsa da bu kullanım aynı zamanda okuru yönlendirme tehlikesine de açıktır.

Yazar, eser boyunca yerli halkın mülakatları ile Suriyelilerin mülakatlarını karşılaştırmalı bir yöntemle analiz etmiştir. Üzerinde durduğu “yabancılık” ve “ötekilik” kavramlarına çokça atıf yapmış ve bunları birlikte yaşamının mümkünlüğü üzerinden incelemiştir. Yazarın amacı ve muhataplarına sağlamak istediği kazanım karşılıklı iletişim ekseninde birlikte yaşamın zorluklarına, engel ve imkanına yönelik senaryolar sunmaktır. Buna göre yaşanan yerin kültürüne uyulması, yabancı olanın yerli olanla benzer bir aidiyet hissetmesi ve dil engelinin aşılması gerekmektedir. Sonuç itibariyle eser yerli ve öteki olanın arasındaki karşılıklı düşüncelerin bir dedikodu ve söylemden mi kaynaklandığını yoksa yaşanan tecrübelerin bir sonucu mu olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Buna göre yerli ve öteki arasındaki ilişkinin birlikte yaşamayı zorlaştıran duvarlar inşa ettiği ve dolayısıyla birbirine karışan ama kaynaşmayan yeni bir topluluk inşa ettiği saptanmıştır. Yazarın eserin önsözünde yer verdiği şu cümleler durumu özetler niteliktedir: “Suriyeliler ve yerli halk arasındaki her karşılaşma, etkileşimi sağlayan eşiklere sahip olduğu kadar dil, ibadet biçimi, yaşam tarzı, beden sunumu ve kültürel değerler üzerinden kurulan hayali duvarları ve sınırları da içermektedir.”